

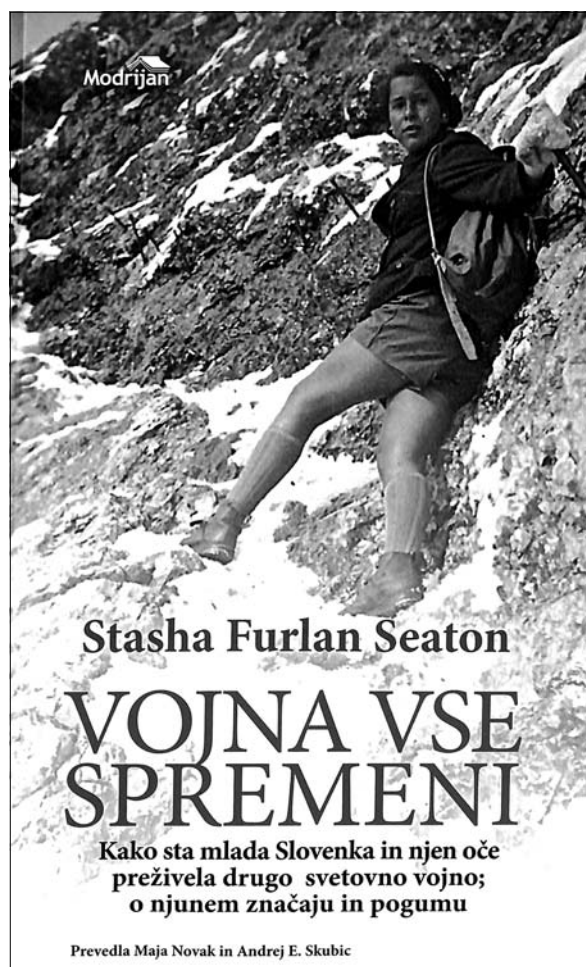
My name is Furlan, Stasha Furlan¹

Stasha Furlan Seaton: *Vojna vse spremeni. Kako sta mlada Slovenka in njen oče preživela drugo svetovno vojno; o njunem značaju in pogumu.* Modrijan: Ljubljana 2016. 399 strani.

Avtorica te zanimive in napete avtobiografije je drugorojenka dr. Borisa Furlana, profesorja (od 1936) in dekana ljubljanske pravne fakultete, sicer pa tudi ministra za izobraževanje v medvojni kraljevi vladi in obsojenca na proslulem Nagodetovem procesu (1947).

Njena družina (oče je bil Tržačan in pravnik, mati učiteljica iz Ljubljane, Staša pa je odrasčala ob dveh bratih – Borutu in Aljoši) se je pred fašističnim nasiljem leta 1930 zatekla v Ljubljano, kjer je Stašino življenje potekalo med francoskim vrtcem, izletniškim in smučarskim odkrivanjem planin (Velika planina, Triglav, Bohinj), poletnim raziskovanjem Dalmacije, osnovami modernega plesa pri Meti Vidmar in družabnimi stiki z ljubljansko elito (Vidmarji, Wilfani) ter tujimi diplomati.

Ostro je v to idilo zarezal izbruh druge svetovne vojne, ko so Furlani (brez Stašinega brata Boruta, ki je ostal v Ljubljani) z angleško pomočjo (z angleškimi diplomatskimi potnimi listi!) 27. 3. 1941 preko Beograda zapustili Jugoslavijo. Kasneje se jim je na poti pridružil tudi oče, ki je bil prej »na službenem potovanju«, Angleži pa so ga hoteli spraviti v Jugoslavijo, »da bi se lahko še naprej upiral fašistom« (str. 58). Preko Grčije in Turčije so prispeli v Jeruzalem (tam je Staša celo obiskovala francosko šolo, privoščili pa so si tudi nekaj turističnih ogledov). Na naslednji postaji – v Kairu, pa so se Furlani pridružili delu jugoslovanske kraljeve vlade v izgnanstvu in si z njimi ogledovali piramide, čas med plovbo skozi Suez proti Cape Townu pa je Staša izrabila za flirtanje in opazovanje sopotni-



kov (»Name sta velik vtis naredila dostojanstvo(!) in hladnokrvnost(!) jugoslovanskih častnikov«; str. 90). Preko Južne Afrike, kjer so Stašo vpisali v šolo z internatom, so za očetom (njega so čez Atlantik kot propagandista poslali predavat Američanom in izseljencem nekaj prej) končno prispeli v New York, kjer so ostali do poletja 1944. Furlan je medtem deloval kot član jugoslovanske kraljeve vladne delegacije, Staša pa se je šolala na kolidžu in kasneje na šoli za medicinske sestre, delala pa je tudi za USIA (United States Information Agency) – nekakšen »informativni« biro, kjer je spremljala slovenski tisk (pisala in prevajala povzetke za Američane), sodelovala pa je tudi s kraljevim jugoslovanskim informacijskim centrom. Kljub naštetim obveznostim je našla čas tudi za ure sodobnega plesa pri Marthi Graham. Po očetovem imenovanju za ministra se je družina še enkrat selila – to pot v London (v ZDA je zaradi šolanja in čakanja na vpoklic ostal Stašin brat Aljoša..., dokler se nista »na njegovem pragu

¹ Pišem se Furlan, Stasha Furlan.

(v New Yorku!; op. p.) prikazala dva moška in ga odpeljala v Sovjetsko zvezo«; str. 115).

Selitev v London je sledila usodnemu dogodku za razmere v domovini – teheranski konferenci konec novembra 1943, ko so velesile po njenem mnenju prepustile Jugoslavijo ruskemu vplivu, z diskreditacijo Draže Mihajlovića in podporo Titu pa ponudile osnovo za državljansko vojno. V Londonu je Tjaša po sprejemu pri partizanski misiji, ki se ga je udeležila »da bi izvedela kaj o dogajanju v Jugoslaviji« (str. 135), postala članica vojaške teritorialne obrambe NOV in se z mamino podporo ob očetovem nasprotovanju napotila v Bari ter pred dejanskim vstopom v partizansko vojsko prestala sumničavo preverjanje. Zaradi znanja tujih jezikov in administrativnih sposobnosti so jo dodelili jugoslovanskemu Rdečemu križu, kjer je kot administratorka in prevajalka skrbela za stike s tujci, ki so iskali svoje pogrešane prijatelje. V Bariju se je po treh letih srečala tudi z bratom Borutom, ki je preživel internacijo v taborišču Viterbo, vstopil v KP, a menda iskal načine, da bi izstopil.

Na lastno željo je bila nato Staša premeščena v Split, nato v Biograd k 5. prekomorski brigadi. Tudi tu je delala najprej v štabu, kasneje v četi in v brigadni gledališki skupini, medtem pa je zavračala vztrajno snubljenje v KP. Ker ni odšla s prekomorci v zaključne boje proti Sloveniji, je nadaljevala propagandistično delo v štabu ter se v Zadru priključila Slovenskemu narodnemu gledališču, vmes pa negovala dobre zveze s člani zahodnih misij. Po mrakobnih opisih dneva zmage v Zadru (ki jih primerja z veseljem v Londonu, Parizu, New Yorku) se je srečala z mamom (zamerila ji je, ker je ni odvrnila od partizanov), oče pa je tedaj že bil v Beogradu in na poti v Ljubljano, kamor se je s konvojem podala tudi Staša.

Povojna Ljubljana je bila zanjo popolnoma tuja, kljub temu, da je srečala kar nekaj sorodnikov – teto, sestrično, brata Boruta in očeta, ki ga je Josip Vidmar povabil v OF in vlado. Furlan je sicer vabilo v vlado odklonil ter pristal v hišnem priporu v hotelu Slon(?), vendar so mu dovolili predavati na Pravni fakulteti, postal pa je celo njen dekan. Kljub temu je občutil pritisk oblastnikov in poslal hčerko v Beograd k Joži Vilfanu, ki pa zanj ni hotel

posredovati, čeprav pred vojno »ni bil podoben kakemu dolgolasemu, razcapanemu komunističnemu radikalcu« (str. 209).

Staša se v Ljubljani ni našla in je hotela vsaj v Trst, kamor ji je pomagal brat Borut – priskrbel ji je delo prevajalke (tolmačke) za Slovenski narodno-osvobodilni odbor in delo za vojaško upravo (pogajanja z Angloameričani). Zaradi več kot dobrih odnosov z njimi jo je OZNA budno spremljala in jo med obiskom pri starših v Ljubljani menda celo nameravala ugrabiti. S pomočjo zavezniškega častnika je Staši uspelo priti v Rim, kjer je sprva bivala z novinarji agencije Associated Press, znanstvo s polkovnikom iz »prosvetne podkomisije zavezniške komisije« v Italiji pa ji je prineslo tudi delo zanje, dokler ni poleti 1946 z garantnim pismom znancev dobila vizuma za vstop v ZDA, kamor je odplula z mislijo na študij na kolidžu Barnard. Čeprav odnosi z gostitelji niso bili dobri (bojda je premalo pomagala pri delu in preveč pojedla), je bila srečna, da je »v čudovitem mestu New York, v šoli, ne pa v kaki bedni slovenski ječi, ali še huje v koncentracijskem taborišču, kjer bi jo trpinčili in morda zlorabljali« (str. 283), saj je bilo »življenje pod slovenskimi komunisti ... nevarno za vsakogar« (str. 265), čeprav so ji njeni pošiljali pisma ven z diplomatsko pošto in ji v Rim poslali celo denar.

Da niti Amerika ni amerika, je morala ugotoviti že, ko so jo gostitelji vrgli ven zaradi pomanjkanja delovnih navad, ko so jo odpustili s počitniškega dela, ali tedaj, ko je izgubila stanovanje pri profesorici, ki ji je odrekala celo zasluženno hrano. A vedno znova je imela srečo (večinoma v podobi bogatih sošolk – tudi vest o očetovi smrtni obsodbi je zvedela med enim takih dopustov), svoje poslanstvo pa je našla v študiju etike, socialne in politične filozofije na Barnardu, Bryn Mawru in kasneje na chikaški univerzi.

Že kmalu je požgala vse mostove za sabo in odmik od preteklosti opravičevala s strahom pred komunističnimi preganjalci, čeprav jo je brat Aljoša, ki je po vrnitvi iz Sovjetske zveze (pilotskega šolanja) postal mednarodni novinar časopisa Delo, prepričeval v obisk pri očetu, večjih težav z režimom pa ni imel niti drugi brat Borut.

Delo Stashe Furlan je avtobiografija – z vsemi dobrimi in slabimi lastnostmi te zvrsti. Je vir prve roke za zanimiv vpogled v življenje (zlasti odraščanje) predvojne ljubljanske smetane in napet opis nevsakdanje medvojne odiseje slovenske družine. Razširjeni naslov žal zavaja – o Borisu Furlanu izvedemo premalo, da bi smel nastopati kot soportretiranec. Zopet velja, da je izrazito dobro obdelana njegova človeška, intimna plat, kar se od avtorice tudi pričakuje, manj in nenatančno pa njegovo strokovno in javno delovanje – delno zato, ker tedaj ta očetova plat hčerke (še) ni zanimala, delno pa tudi zato, ker je bila v najbolj prelomnih časih zanj daleč proč. Tu gre šteti v dobro, da nam je za vpogled v Furlanovo življenje in delo založba ponudila spretno študijo zgodovinarja Petra Vodopivca.

Bolj zbranega bralca lahko zmoti precej nekritično povzemanje in podajanje ameriškega gledanja na medvojne in povojne dogodke v Jugoslaviji in svetu ter dvojnost meril – medtem ko vsak zapis o medvojni in povojni Sloveniji ter Jugoslaviji (zlasti preverjanja, razne »informativne« razgovore) sumničavo pretrse in začini z izrazito negativno retoriko, je do podobne/iste prakse »svojih« precej bolj – prav naivno – popustljiva in razumevala, ker se jih pač ne lotevajo »tolovaji iz Ozne s piškavimi zobmi« (str. 241), ampak vrhunsko šolani obveščevalci s primerno obleko in manirami.

Kljub dejstvu, da je knjiga izšla v ZDA leta 2014, je njeno sporočilo prežeto z duhom ameriških 50. let 20. stoletja, za katera bi tudi največji idealisti težko rekli, da so bila glede sproščenosti in splošne stopnje svobode tako oddaljeni od orwellovske družbe nadzora, kakor bi si želeli.

In nemara bi kak hollywoodski producent znal narediti film iz naslednjega stavka: *»Moje prijatelje v Ljubljani so bili v tistem času ves čas metali v koncentracijska taborišča in iz njih. Žalovala sem za njimi.... Tolažila sem se s tem, da sem hodila na ljudske ples v Village, kjer sem do onemoglosti plesala polke, kola in valčke«* (str. 311).



Aljoša Furlan: *Domov*. Ljubljana: Modrijan, 2017. 112 strani.

Ne zgodi se ravno pogosto, da bi človeku naključje v pravem času potisnilo v roke dve popolnoma kompatibilni knjigi. Delo Aljoše Furlana, brata Stashe Furlan Seaton, je namreč tisti pomembni manjkajoči delček, ki kljub skromnejšemu obsegu neprecenljivo obogati družinsko zgodbo Furlanov med drugo svetovno vojno in po njej.

Aljoša začne svojo pripoved v New Yorku, po tistem ko sta v Evropo odšli njegova mama in sestra, in se je ob težškem delu mukoma prebijal do mature na gimnaziji Georgea Washingtona. Še istega leta (1944) je preko misije Vladimirja Velebita navezal stike z narodnoosvobodilnim gibanjem in pustil za sabo resno simpatijo pa tudi obetavno štipendijo in se podal v negotovo prihodnost – s tovorno ladjo z zanimivim imenom (Feliks Edmundovič Dzeržinski) iz Portlanda čez morje v Vladivostok, čez

Sibirijo v Moskvo in od tam s tankovsko brigado z vlakom v Jugoslavijo.

S to prvo vrnitvijo pa njegovo popotovanje še zdaleč ni bilo končano, saj se je s skupino mladih Jugoslovanov vrnil v Sovjetsko zvezo na šolanje za pilota lovskega letala, ki ga je opravil v Čkalovsku. Šele po opravljeni letalski akademiji se je septembra 1947 lahko dokončno vrnil v Ljubljano, kjer pa je bilo vse precej drugače, kakor si je predstavljal – sestra se nikoli več ni vrnila domov, očeta pa so malo pred tem na Nagodetovem procesu obsodili na smrt zaradi stikov z zahodnimi diplomati.

Aljošina vrnitev domov je bila torej vrnitev na začetek – po preteklih letih popotovanja in nabiranja izkušenj, s kakršnimi se je lahko pohvalil le malokateri njegov vrstnik, je po demobilizaciji (dejansko izgubi službe!) stal pred novim izzivom – zagotovitvijo eksistence. Zvestemu svoji izpričani iznajdljivosti, marljivosti, optimizmu in garaštvu se mu je uspelo spopasti z neugodnimi razmerami in najti smisel v novem poklicu – novinarstvu, ki ga je

do smrti pri komaj 36. letih opravljal s precejšnjim uspehom in zavzetostjo.

Vojna in povojni dogodki so družino Furlan zaznamovali na številne načine: s prvo selitvijo iz Ljubljane so se poslovili od najstarejšega otroka – Boruta, ki je ostal v Ljubljani in želel dokončati šolanje, pred vnovično selitvijo čez Atlantik, je zaradi šolanja v ZDA ostal Aljoša, ki se je kasneje po pravi triletni odisejadi vrnil v domačo Ljubljano, v Londonu pa je svojo pot ubrala tudi hčerka Staša, ki je s selitvijo v ZDA dejansko, še bolj pa simbolično pristala na »drugem bregu«.

Nedvomno smo z obema avtobiografskima knjigama dobili dragocena dokumenta o manj znani dimenziji slovenske medvojne zgodovine. Tudi pri Furlanih se nenazadnje potrjuje izrazita dvojnost – celo razklanost znotraj ene same družine, ki je bila značilna za veliko Slovencev in ki še dandanes onemogoča normalno percepcijo medvojnega dogajanja v Sloveniji.

Aleksander Žižek

Nadčutno svetovljansko bitje onkraj spola in zaželeni ljubezni

Jerneja Jezernik: *Nisem le napol človek: Alma M. Karlin in njeni moški*. Ljubljana: Sanje, 2016. 150 strani.

Ob omembi Alme Karlin najprej pomislimo na številne potopisne zgodbe, ki jih je nemško pišočica svetovna popotnica zapustila zainteresiranemu bralstvu, v dobi, ko sta bili duševna in duhovna večplastnost razumljeni kot marginalna posebnost ali življenjsko sprenevedanje, morda celo uvideni v luči nepotrebnega emancipacijskega (pre)boja v dediščino hegeljansko doumetega duha časa. Poljudni bralec (ne bralec poljudnega!) bi lahko Almi Karlin očital pretirano zavzemanje za večvrednost

